

WAARDE
VAN WERK

De waarde van werk schuilt in waardigheid

ERNST HIRSCH BALLIN
UNIVERSITEITSHOGLERAAR
TILBURG UNIVERSITY

“Het thema Waarde van Werk nodigt wat mij betreft uit om het te hebben over de ‘waardigheid van werk’. In de toekomst zullen we de betekenis van werk moeten losmaken van de bestaande juridische definitie, waarbij arbeid wordt verricht in een ondergeschiktheidspositie en tegen loon. We zullen open moeten staan voor werk dat geen geldelijke beloning heeft. Als grote groepen mensen die gezond zijn van lijf en leden niet of minder kunnen werken omdat het werk er bijvoorbeeld door digitalisering simpelweg niet is, zullen we een modus moeten vinden om die

mensen wel een waardig bestaan te laten leiden. Een waardig bestaan ook zonder dat ze werken. En dit leidt direct ook weer tot de vraag welke plaats werk dan nog wel inneemt in een menswaardig bestaan.”

Ernst Hirsch Ballin is hoogleraar in Tilburg en aan de Universiteit van Amsterdam. Daarnaast is hij onder meer vicevoorzitter van de Vereniging Achmea en lid van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR). Voor het invullen van de waarde van werk grijpt hij terug op het sociale denken dat vanaf de negentiende eeuw opgang deed. "In een rap urbaniserende en migrerende samenleving moesten mensen destijds het werk aannemen dat beschikbaar was, ook al waren de werkomstandigheden vaak schadelijk voor hun gezondheid en hun sociale leven", vertelt hij.

“De sleutel voor het bevorderen van sociale cohesie rond migratie zit in mijn ogen bij arbeid. Maak het mogelijk voor een migrant om zo snel mogelijk te gaan werken in plaats van dat zo lang mogelijk uit te stellen.”

"De industriële revolutie bracht met zich mee dat ook kinderen op jonge leeftijd al moesten meewerken. Dat was de harde maatschappelijke realiteit voor hele gebieden in West-Europa. Denk in Nederland aan de steenkolenmijnen in Zuid-Limburg, de sloppenwijken in Amsterdam, de havenarbeiders in Rotterdam en het werken in de vele productiebedrijven die ons land toen kende. In die hele context kwam de socialistische arbeidersbeweging op, samen met de katholieke sociale beweging en haar protestantse evenknie. In dat denken stond centraal dat er opgekomen moest worden voor de waardigheid van de mens in de arbeid. Vanuit de mensenwaardige omstandigheden die zich veelvuldig voordeden."

WAARDIGHEID ONDER DRUK DOOR TECHNISCHE ONTWIKKELINGEN

In die historische context is waardigheid in relatie tot werk een zeer relevante term. Maar geldt dat ook vandaag de dag nog? Er is immers nogal wat veranderd in de werkomstandigheden de laatste veertig jaar. Hirsch Ballin: "Dat is zo, maar vergis je niet: waardigheid in arbeid blijft ook in de huidige tijd belangrijk. Techniek en het ritme van de techniek spelen een steeds grotere rol op de werkvloer. Ook dat kan leiden tot mensenwaardige arbeidsomstandigheden. Denk aan machines die het tempo aangeven waarin menselijke handelingen worden verwacht, de druk van productiviteitsdoelen, maar ook aan situaties in callcenters waar mensen niet naar de wc mogen buiten vastgestelde momenten. Ook zien we uitzendbureaus die onder de cao-normen arbeidsmigranten

aan het werk zetten, vaak in combinatie met slechte huisvesting. Allemaal voorbeelden waarin waardigheid onder druk staat.

Mogelijk gaan digitalisering en robotisering die druk nog verder vergroten. Met name in het middensegment zal dat impact hebben. Ik lees studies die voorspellen dat we te maken krijgen met een bevolkingsdeel dat inkomen zal moeten verwerven, terwijl het totaalvolume aan voor hen relevante arbeidsbehoefte afneemt. Voor hen zullen we een modus moeten vinden om ook zonder werk een waardig bestaan te kunnen leiden. Dat wordt nog een hele opgave: we zullen daadwerkelijk anders moeten gaan aankijken tegen arbeid en de relatie tussen arbeid en inkomen, niet alleen economisch, maar ook sociaal-maatschappelijk.

GEORDENDE MIGRATIE IS NIET HETZELFDE ALS HOLLANDERS DIE ER NET IETS ANDERS UITZIEN

Een opgave die we zullen moeten invullen in de wetenschap dat naast digitalisering ook migratie onze samenleving gaat omwoelen. Er is op dit moment een sterke neiging om van migranten niet alleen integratie, maar assimilatie te verlangen, dus het omkatten van de migrant tot een Hollander die er misschien net een beetje anders uit ziet. Dat is nu al niet houdbaar, maar in de toekomst zeker niet. Net zo min als we migratie als zodanig zouden kunnen stopzetten. Het 'sluiten van grenzen' is op geen enkele manier realistisch in relatie tot de internationale ontwikkelingen. Migratie moet geordend worden, er kunnen en moeten voorwaarden aan worden verbonden, maar het is een blijvend

fenomeen, zeker in een land dat vergrijsst en in verscheidene regio's krimpt, zoals Nederland.

Hoe zien we in die context het in stand houden en bevorderen van sociale relaties voor ons? In elk geval niet door te denken in termen van een Nederland in 2050 dat is gemodelleerd naar Nederland in 1950. Bijna alle voorstellen hanteren de status quo echter als referentiepunt en de verandering als afwijking. Dat zullen we moeten loslaten. De sleutel voor het bevorderen van sociale cohesie rond migratie zit in mijn ogen bij arbeid. Maak het mogelijk voor een migrant om zo snel mogelijk te gaan werken in plaats van dat zo lang mogelijk uit te stellen. Niets bevordert integratie beter dan samen aan het werk zijn, leren elkaars taal te spreken, letterlijk en figuurlijk. Werken creëert eenheid, over grenzen van cultuur of afkomst heen. Dat is een waarde van werk die in mijn ogen nog vaak wordt onderschat."

INLEVINGSVERMOGEN, AANDACHT EN CREATIVITEIT

Even terug naar digitalisering en robotisering. Als algoritmes een steeds belangrijkere rol gaan spelen in onze werkomgeving, waar zit dan de toegevoegde waarde van menselijke arbeid nog? "In de factor empathie", aldus professor Hirsch Ballin. "Alles wat met inlevingsvermogen te maken heeft, zul je lastig kunnen automatiseren. Dat komt door ons sterk ontwikkelde gevoel van wat 'echt' of 'onecht' is als het gaat om aandacht, emoties en gevoelens. Of het nu om dienstverlening in de zorg gaat of het

werk in een restaurant: onze waarde zit in oprechte aandacht en creativiteit.

Tegelijkertijd zullen we kritisch moeten kijken naar datgene wat we daadwerkelijk wel en niet willen overlaten aan kunstmatige intelligentie en robots. Niet alles wat zou kunnen, zouden we ook echt moeten willen. Laat ik het tot mijn eigen vakgebied beperken: op basis van achtergronden en antecedenten kun je met algoritmes allerlei berekeningen maken van de waarschijnlijkheid dat iemand een delict heeft begaan. Als jurist, maar ook als staatsburger zeg ik: enkel daarop een veroordeling baseren, mag absoluut niet. Maar het gevaar ligt wel op de loer als we er niet bewust keuzes in maken. Dat gaat veel verder dan privacy kwesties: mensen op basis van algoritmes de toegang ontzeggen of zelfs schuldig verklaren. Of in relatie tot werk: een computer laten bepalen of iemand geschikt is voor een functie of toe is aan promotie. Het kan technisch allemaal, zeker in de nabije toekomst. Maar als samenleving zullen we moeten bepalen wat we wenselijk vinden, of menswaardig zo je wilt."

RECHT MAAKT VERTROUWEN MOGELIJK

Kijkend naar alle veranderingen die op ons afkomen, ziet Hirsch Ballin een belangrijke rol weggelegd voor het recht. "Wat ik aan mijn studenten probeer over te brengen, is dat recht het vertrouwen mogelijk maakt tussen mensen die elkaar niet in persoon kennen", legt hij uit. "Dat maakt het recht tot een van de cruciaalste uitvindingen van de mensheid, zoals het

vuur en het wiel. Vertrouwen is een belangrijk kernwoord, zeker nu we als mens in steeds grotere, vaak stedelijke verbanden leven. Het recht helpt verwachtingen te stabiliseren. En dat zou je richting de toekomst ook in relatie tot de artificiële intelligentie kunnen doortrekken: de opkomst van de machines mag het vertrouwen tussen mensen niet beperken. Negatieve besluitvorming van de overheid mag niet enkel worden gebaseerd op niet-menselijk denken en handelen, zoals data en algoritmes. Zo biedt het recht ook bescherming tegen exclusie, uitsluiting van mensen uit sociale verbanden. Met de veranderingen waarover we het hadden, doemen immers ook risico's op van nieuwe vormen van uitsluiting van individuen of hele groepen. Het recht kan helpen dat tegen te gaan, al kan het niet alles oplossen. Uiteindelijk komt het erop aan of wij als mensen in staat zijn om vanuit waardigheid te blijven denken en handelen, in relatie tot onszelf en de ander."

- Techniek en het ritme van de techniek spelen een steeds grotere rol. Dat kan leiden tot mensenwaardige arbeidsomstandigheden.
- Migratie is een blijvend fenomeen, zeker in een land dat vergrijsd en in verscheidene regio's krimpt.
- De opkomst van machines mag het vertrouwen tussen mensen niet beperken. Het recht kan daarbij helpen.

Over De Kamer

Ontwikkelingen op economisch en maatschappelijk niveau volgen elkaar in hoog tempo op. De Kamer is een initiatief van Achmea om de krachten van grootzakelijke bestuurders te bundelen en samen naar de toekomst van Nederland te kijken. Dat doen we onder andere tijdens Kamerbijeenkomsten, waarbij genodigden hun visies, worstelingen en perspectieven met elkaar delen. Naast bijeenkomsten verbindt De Kamer deelnemers via publicaties en interviews zoals deze. De inzichten die we opdoen, geven we door. Zo inspireren we elkaar én zakelijk Nederland.

WAARDE VAN WERK

Op dit moment staat het thema de Waarde van Werk centraal. Een jaar samen met de BV Nederland reflecteren op het thema de Waarde van Werk heeft een rijke schakering aan perspectieven en inzichten opgeleverd. De waarde van werk is niet alleen uit te drukken in geld, maar ook in maatschappelijke waarde, in status en eigenwaarde, in relevantie en ontwikkeling, individueel en collectief. En dat biedt volop stof om over verder te praten en na te denken over manieren waarop Nederland zich in de grote transitie van onze tijd kan positioneren, de keuzes die we moeten maken, de kansen die we zien en de mogelijkheden die we zullen moeten creëren om iedereen te laten meedoen. Meer lezen? [Download het boek Waarde van Werk hier.](#)